

УДК 336.42

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-5-15>

Франчук Т.М.

аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України

Franchuk Tamara

Postgraduate

Academy of Financial Management
Ministry of Finances of Ukraine

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

ACTIVIZATION OF INNOVATION ACTIVITY OF DOMESTIC ENTERPRISES: MAIN TASK OF STATE FINANCIAL POLICY

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується проблематика інноваційної діяльності підприємств в Україні. Акцентовано на характеристиках та особливостях інноваційного процесу в нашій державі на сучасному етапі. Аргументовано, що відсутність інновацій є одним із визначальних чинників зниження глобальної конкурентоспроможності України. Розкрито ключові чинники стримування інноваційної діяльності для українських підприємств. Аналізується вплив сформованих в Україні фінансових дисбалансів на інноваційну активність бізнесу. Оцінено спроможність підприємств фінансувати інноваційну діяльність за рахунок власних джерел. Доведено, що у цьому контексті держава має спрямувати свої зусилля на: по-перше, розширення співпраці між бізнесом та державою у частині інноваційної політики; по-друге, ефективний розвиток фінансового сектору та розширення потенціалу фінансових інституцій; по-третє, підвищення можливостей самофінансування інновацій вітчизняними підприємствами.

Ключові слова: інновації, національна інноваційна система, інноваційний процес, фінансова система, фінансовий сектор, фінансування.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется проблематика инновационной деятельности предприятий в Украине. Акцентируется на характеристиках и особенностях инновационного процесса в нашей стране на современном этапе. Аргументировано, что отсутствие инноваций является одним из определяющих факторов снижения глобальной конкурентоспособности Украины. Раскрыты ключевые причины сдерживания инновационной деятельности для украинских предприятий. Анализируется влияние сформированных в Украине финансовых дисбалансов на инновационную активность бизнеса. Проведена оценка способности предприятий финансировать инновационную деятельность за счет собственных средств. Доказано, что в этом контексте государство должно направить свои усилия на: во-первых, расширение сотрудничества между бизнесом и государством в части инновационной политики; во-вторых, эффективное развитие финансового сектора и расширение потенциала финансовых институций; в-третьих, наращивание возможностей самофинансирования инноваций отечественными предприятиями.

Ключевые слова: инновации, национальная инновационная система, инновационный процесс, финансовая система, финансовый сектор, финансирование.

ANNOTATION

The article analyzes the problems of innovation activity of enterprises in Ukraine, in particular – in the part of innovation financial

support at micro level. Emphasis is made on the characteristics and features of innovation process in our country at modern stage. It is argued that absence of innovation is one of the determining factors in reducing Ukraine's global competitiveness. Solving the problems that were accumulated in the national innovation system should further be the key to Ukraine's sustainable strategic development. Key factors of innovative activity stimulating for Ukrainian enterprises are revealed. The influence of financial imbalances formed in Ukraine on the innovative activity of domestic business is analyzed. It is established that the low efficiency of domestic business activity significantly reduces the ability of enterprises to finance innovative activities at the expense of their own sources. At the same time, the share of own funds in the structure of financing innovation remains extremely high, while the share of other sources is low. In such circumstances, the prior task for public policy is increasing of access of business units to external sources of financing. In this context, the state should focus its efforts on: firstly, expanding cooperation between business and state in terms of innovation policy (including - through the financial support of innovative business initiatives); secondly, effective development of financial sector and expansion of financial institutions' financial potential; thirdly, increasing of innovations' self-financing opportunities by domestic enterprises. Each of selected directions requires the implementation of a set of measures aimed at extending of financial support of innovation process at micro level. Activization of innovation process of domestic enterprises should become the main priority of state financial policy in Ukraine. Only under this condition it is possible to expect the success in the economic sphere and strengthen our country's position in international economic arena. Innovation must be a priority for business and government cooperation

Key words: innovation, national innovation system, innovation process, financial system, financial sector, financing.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна парадигма конкурентоспроможності визначає інноваційність як одну з ключових передумов успішної діяльності будь-якого економічного агента. Саме здатність реалізувати різноманітні інноваційні сценарії розвитку дає можливість як державам, так і бізнес-одиницям отримувати суттєві конкурентні переваги. Очевидно, що сьогодні ситуація в інноваційній сфері стає предметом пильної уваги з боку урядів багатьох країн, які за допомогою різноманітного інструментарію

стимулюють інноваційну активність на мікротамакрорівнях та прагнуть, таким чином, забезпечити економічний розвиток. В Україні тривалий час спостерігається зовсім інший підхід: держава, як правило, обмежується декларативними заходами щодо розвитку інновацій, а на рівні суб'єктів бізнесу відсутні достатні інституційні передумови для активізації інноваційних процесів. Як наслідок, інноваційна стратегія притаманна надзвичайно малій кількості вітчизняних підприємств. Таким чином, у цій царині відбувається постійне акумулювання численних загроз, які в кінцевому підсумку не тільки гальмують економічний розвиток нашої держави, а й призводять до дисбалансів у соціальній сфері. Усе зазначене актуалізує наукові пошуки, спрямовані на вирішення проблем, сконцентрованих на рівні національної інноваційної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання інноваційного розвитку в Україні, серед яких – проблематика фінансового забезпечення інновацій, розглядалися в роботах багатьох вітчизняних учених. У цьому контексті слід виділити результати наукових праць Л. Антонюк [1], В. Зянько [2], А. Кондрашихіна [3], І. Макаренка [4], І. Осьмірко [5], І. Тараненко [6], Л. Федулової [7]. Разом із тим динаміка сучасної глобальної економіки визначає необхідність постійного розвитку наукових положень щодо інноваційної діяльності та джерел її фінансування, тим більше що вектор економічного розвитку України зазнає постійних трансформацій, економічна, а з нею й фінансова політика вирізняються непослідовністю та фрагментарністю.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – окреслити стратегічні напрями державної фінансової політики у сфері активізації інноваційної діяльності підприємств України на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Суспільні катаклізми 2013-2016 рр. надзвичайно сильно окреслили проблеми, що накопичені у вітчизняній економіці. У суспільстві та владних структурах поступово формується розуміння того факту, що без радикальних реформ в Україні навряд чи можна буде досягти швидкого економічного прогресу, а періоди відносно сталого економічного зростання були скоріше наслідком збігу низки сприятливих обставин, аніж виваженої державної економічної політики. Повною мірою зазначене стосується й інноваційного складника: без швидких трансформацій у цій сфері розраховувати на інноваційний «прорив» України у середньостроковій перспективі не варто.

Зараз на тлі інших країн наша держава доволі посередньо виглядає з погляду актуального технологічного укладу та впровадження технологічних інновацій. При цьому жодні декларації про наміри з боку держави не призвели до стрімкого покращення позиції України у різноманітних міжнародних рейтингах, у тому числі й тих, що оцінюють інноваційний складник розвитку. Це, зокрема, демонструє динаміка показника Global Innovativ Index за 2009-2018 рр. (рис. 1).

Із наведених даних видно, що на протязі 2009-2018 рр. місце України у Global Innovativ Index постійно поліпшується: якщо у 2009 р. ранг нашої держави був 79-й, то у 2018 р. – уже 43-й. Зрозуміло, що цей помітний прогрес слід оцінювати з певними застереженнями. З одного боку, очевидно, що позитивна динаміка рангів викликана й позитивними змінами в інноваційній сфері, що відбулися у досліджуваному періоді. Насамперед тут треба говорити про інноваційні ініціативи вітчизняного бізнесу, а роль факторів державної інноваційної політики залишається другорядною. З іншого боку, зрозуміло, що одним із чинників настільки масштабного зростання є надзвичайно слабкий

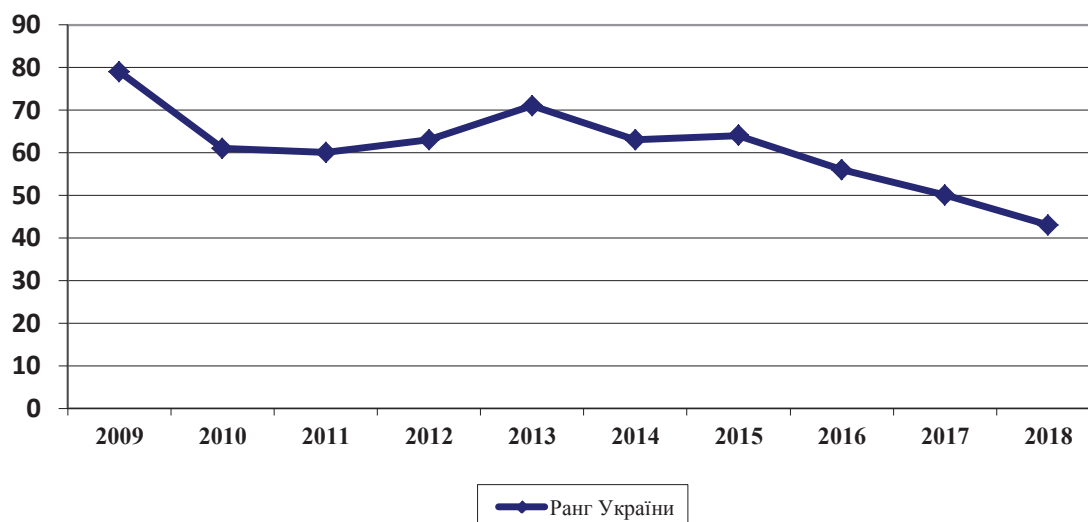

Рис. 1. Ранг України у Global Innovativ Index за 2009-2018 рр.

Джерело: складено автором за [8]

розвиток інноваційної сфери в Україні в перше десятиліття XXI ст. (як бази для порівняння). Загалом наукові та знаннєві чинники, а з ними й інноваційність, із часу здобуття Україною незалежності так і не стали справжніми каталізаторами економічного розвитку. Саме про це свідчить і показник фінансового забезпечення наукової діяльності в Україні (рис. 2).

Як видно з рис. 2, криза 2013-2015 рр. зумовила значний регрес у фінансуванні наукової діяльності. Зокрема, якщо у 2013 р. витрати на наукові дослідження та розробки становили близько 1,2 млрд. дол. США, то станом на кінець 2016 р. указаний показник зменшився до 0,45 млрд. дол. США. І лише в 2017-2018 рр. удалося досягти незначного збільшення витрат на виконання наукових досліджень та розробок в еквіваленті до рівня 616,68 млн. дол. США, який усе ж нижче докризового значення.

На протязі кількох десятиліть в Україні на рівні державної економічної політики культиву-

валася думка про необхідність прямої та непрямой підтримки «традиційних» для нашої держави галузей. Такий підхід – пряме свідчення неприхованого догмату інтересів провідних фінансово-промислових груп у вітчизняній економіці. Тоді як інші держави намагалися всіляко підтримувати інноваційний розвиток, Україна витрочала ресурси на субсидіювання металургії, хімічної промисловості і т.д. Як наслідок, питома вага підприємств, що займаються інноваціями, є відносно невисокою, як і здійснені ними витрати на фінансування інновацій (рис. 3).

Частка підприємств, які впроваджують інновації, коливається в межах 12-18%, при цьому максимальне значення цього показника зафіксоване в 2016 р. (18,9%), мінімальне – у 2009 р. (12,8%). Водночас надзвичайно гострою залишається реакція бізнесу на волатильність економічних тенденцій в Україні: у періоді економічних криз кількісні показники інноваційної діяльності суттєво скорочуються. Для прикладу

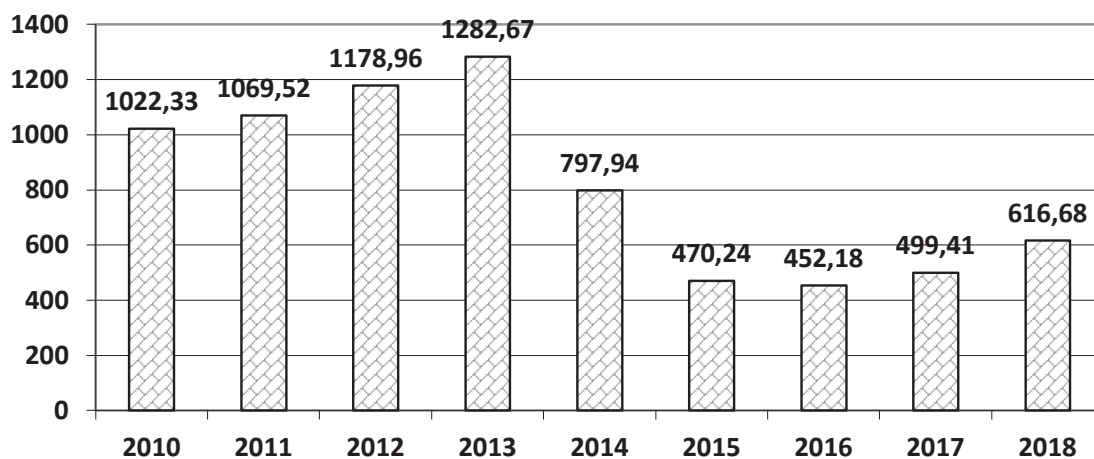

Рис. 2. Витрати на наукові дослідження і розробки в Україні в 2010-2018 рр., станом на кінець року, млн. дол. США

Джерело: розраховано автором за даними [9]

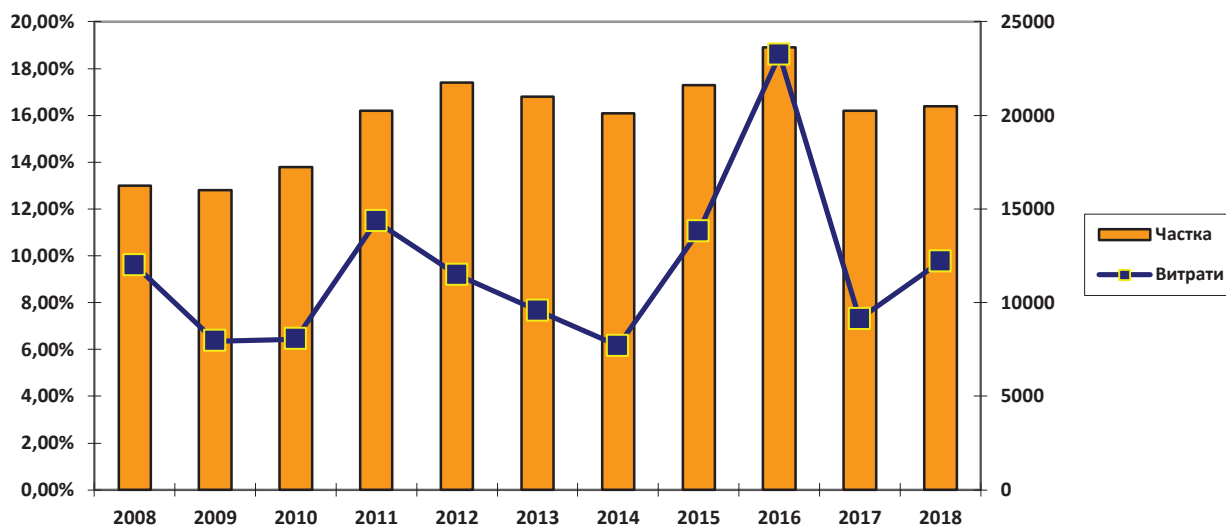

Рис. 3. Частка промислових підприємств, що займалися інноваціями в 2008-2018 рр., та витрати на інновації, %, млн. грн

Джерело: складено за даними Держслужби статистики України

можна розглянути наслідки різкої девальвації гривні в 2014-2015 рр., що визначило й скорочення обсягу витрат на інновації підприємствами в еквіваленті долара США. Інституційні дисбаланси, накопичені на макро- та макrorівнях, створюють значні перешкоди для фінансування інновацій вітчизняними підприємствами. Зокрема, частка власних джерел у фінансуванні інноваційних проектів українських підприємств в окремі періоди перевищує 90% (це відбувається в умовах, коли більше третини вітчизняного бізнесу демонструє в офіційній звітності збиткову діяльність). Слабкою залишається й роль фінансового сектору у фінансуванні інноваційної діяльності, адже сьогодні ні сам корпоративний сектор не в змозі запропонувати інвестиційно привабливі інструменти, ні фінансові інституції не зацікавлені у придбанні фінансових інструментів, що емітовані інноваційно активними підприємствами.

Ключові стратегічні проблеми розвитку підприємств, які є перешкодами для фінансування інноваційної активності на мікрорівні в Україні, такі (рис. 4).

На нашу думку, в питанні подолання проблем, сконцентрованих на рівні інноваційної діяльності сектору нефінансових корпорацій в Україні, слід виходити з необхідності врахування особливостей форм власності, які суттєво впливають і на їхню фінансову діяльність. Із цією метою подальший аналіз відбуватиметься на двох рівнях – підприємства державного сектору економіки та інші підприємства.

Підприємства державного сектору економіки. Надзвичайно потужний потенціал подальшої активізації інноваційної діяльності сконцентровано на рівні підприємств державного сектору економіки. Це пояснюється такими причинами. По-перше, активні процеси приватизації, що тривали в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., хоча і призвели до суттєвого скорочення кількості підприємств державного сектору економіки, але його сучасний розмір дає можливість потужного впливу державі як власникові на функціонування окремих галузей національної економіки. По-друге, держава-акціонер потенційно має важелі за рахунок реалізації комплексу заходів суттєво наростити інноваційний складник розвитку на рівні підприємств державного сектору економіки (рис. 5).

Вирішення питань, сконцентрованих на рівні інноваційного складника розвитку підприємств державного сектору економіки, насамперед, потребує окреслення стратегічних планів держави-власника. Таким чином, існуючі сьогодні підприємства державного сектору економіки буде розділено на дві групи: підприємства, що підлягають приватизації в середньостроковій перспективі; підприємства, що не підлягають приватизації на стратегічному горизонті планування. Щодо першої групи підприємств, держава, формуючи план їх приватизації, має оцінити їхній інноваційний потенціал та за можливості включити до умов продажу зобов'язання для інвестора щодо збереження профілю діяльності та спрямування в майбутньому ресурсів на

Рис. 4. Ключові проблеми підприємств, які перешкоджають фінансовому забезпеченню інноваційної активності

Джерело: розроблено автором

Рис. 5. Напрями активізації інноваційної діяльності підприємств державного сектору економіки України
Джерело: розроблено автором

інноваційний розвиток. У другій групі (підприємства, що не підлягають приватизації) держава має розробити детальні інноваційні стратегії їхнього розвитку та зробити їх частиною загальних корпоративних стратегій, а також передбачити вимогу щодо їх виконання під час вибору менеджменту таких підприємств.

Для підприємств, що не належать до державного сектору економіки, першочерговим завданням є створення інституційних передумов для їхнього успішного розвитку (у тому числі за рахунок запровадження інновацій). Саме інноваційність має давати явні переваги в конкурентному середовищі вітчизняної економіки, а не наближеність до політикуму, бюджетних ресурсів і т.д. Інший блок завдань пов'язаний із налагодженням взаємодії між інституціями фінансового сектору та підприємствами. Сьогодні такий об'єктивний зв'язок фактично відсутній. Як приклад можна навести ситуацію у сфері функціонування венчурних інвестиційних фондів в Україні, які такими є фактично де-юре, а де-факто спрямовують свою діяльність на мінімізацію податкових платежів у будівельній та інших галузях вітчизняної економіки. Важливий аспект проблеми визначений необхідністю подолання фінансових дисбалансів на макrorівні, які деструктивно впливають на фінансову діяльність підприємств. Передусім тут слід говорити про боргову політику України, яка призвела до фактичного витіснення з ринку позичкового капіталу приватних емітентів, а також про надзвичайно низьку ефективність фіскальної політики.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Активізація інноваційної діяльності вітчизняних підприємств напряму пов'язана зі спроможністю держави за допомогою фінансової політики створити відповідні умови. Стратегічно вирішення проблем, що акумулюються на мікрорівні, має враховувати форму власності підприємств. На особливу увагу заслуговують підприємства державного сектору економіки, щодо яких держава як власник має можливість реалізувати пакет заходів, спрямованих на реалізацію інноваційних проектів. Для інших підприємств доцільно створити інституційні умови, в яких інноваційність перетвориться на один із ключових чинників конкурентної боротьби.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк Л., Поручник А., Савчук В. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації. Київ : КНЕУ, 2003. 394 с.
2. Зянько В., Стасюк Н., Дун Сіньїн Сутність та джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності малих підприємств. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 4. С. 57-60.
3. Кондрашихін А. Координатні виміри інноваційного простору регіону. Київ : ДЕТУТ, 2010. 200 с.
4. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / І. Макаренко та ін. Київ : Інститут проблем національної безпеки, 2007. 520 с.
5. Осьмірко І. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування. *Бізнес Інформ*. 2012. № 7. С. 47-49.

6. Тараненко І. Системний характер формування інноваційної конкурентоспроможності: глобалізаційний контекст. *Вісник Донецького національного університету. Серія «Економіка і право»*. 2011. Вип. 2. Т. 2. С. 423-430.
  7. Федулова Л. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика. Київ : Основа, 2005. 552 с.
  8. Global Innovation Index 2019. URL : <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report> (дата звернення: 01.10.2019).
  9. Статистична інформація. *Державна служба статистики України* : офіційний сайт. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.10.2019).
-

REFERENCES:

1. Antonjuk L., Poruchnyk A., Savchuk V. (2003) *Innovacii: teoriya, mekhanizm rozrobky ta komercializacii* [Innovation: theory, mechanism of development and commercialization]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian).
2. Zjanjko V., Stasjuk N., Dun Sinjgin (2015) *Cutnistj ta dzhherela finansovogho zabezpechennja innovacijnoji dijaljnosti malykh pidpryjemstv* [The essence and sources of financial support for the innovation activity of small businesses]. *Visnyk Vinnycjckogho politekhnichnogho instytutu*, no. 4. pp. 57-60.
3. Kondrashykhin A. (2010) *Koordynatni vymiry innovacijnogho prostoru regionu* [Coordinate dimensions of the region's innovation space]. Kyiv: DETUT. (in Ukrainian).
4. Makarenko I., Kopka P., Roghozhyn O., Kuzjmenko V. (2007) *Nacionaljna innovacijna systema Ukrainy: problemy i pryncypy pobudovy* [National innovation system of Ukraine: problems and principles of construction]. Kyiv: IPNB. (in Ukrainian).
5. Osjmirko I. (2012) *Systema finansovogho zabezpechennja innovacijnogho rozvytku: ponjattja, struktura ta pryncypy funkcionuvannja* [System of financial support of innovative development: concepts, structure and principles of functioning]. *Biznes Inform*, no. 7, pp. 47-49.
6. Taranenko I. (2011) *Systemnyj kharakter formuvannja innovacijnoji konkurentospromozhnosti: ghlobalizacijnyj kontekst* [Systemic character of innovative competitiveness formation: globalization context]. *Visnyk Doneckogho nacionalnogho universytetu. Serija: Ekonomika i pravo*, vol. 2, no. 2, pp. 423-430.
7. Fedulova L. (2005) *Innovacijnyj rozvytok ekonomiky: modelj, systema upravlinnja, derzhavna polityka* [Innovative economic development: model, system of government, state policy]. Kyiv: Osнова. (in Ukrainian).
8. Global Innovation Index 2019 (2019). URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report> (accessed 1 October 2019).
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019). *Statistachna informatsija* [Statistical information]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 1 October 2019).